

Witte lelies

Witte lelies

Maarten van Leeuwen

Schrijver: Maarten van Leeuwen
Coverontwerp: Nicolien Roumen
ISBN: 9789402170979
© Maarten van Leeuwen

Ontferm U God, ontferm U, hoor mijn klacht,
ik roep tot U, vergeef, vergeef mijn zonden.
Herstel mijn hart, zie, hoe het is geschonden.
Door eigen schuld verzink ik in de nacht.

Psalm 51

Hoofdstuk 1

Het was iets na drie uur in de nacht toen Paola Maria Diolaiuti wakker schrok van wat ze niet wist of het een nachtmerrie was of een visioen. In elk geval kon ze er geen touw aan vastknopen. In haar droom was ze terecht gekomen in een vaalblauwe, maanverlichte spiraal die naar beneden steeds smaller werd en steeds harder om zijn as leek te draaien rond een nauwelijks zichtbare, zwak stralende kern. Als badwater dat weg kolkt in een afvoer, linksom. Ze was omringd door dikke vliegen, cherubijnen, harpijen, hellevegen, voormenselijke wezens, afgedankte goden die onderling in gevecht leken te zijn in de stroom, die voornamelijk bestond uit een mengeling van drek, gal, etter, geronnen bloed en slierten bindweefsel. In de derrie dreven ook talloze Venetiaanse maskers, sommigen leken op harlekijnen, anderen op voorchristelijke demonen of op monsterlijke gedachten die deden denken aan de schilderijen van Jeronimus Bosch. De meeste wezens draaiden uitdrukkingsloos en spraakloos mee in de stinkende stroom van ellende, pus en verrotting. Andere maskers leken juist amicaal met elkaar in gesprek, in een taal die Paola niet verstond of begreep, tot plots een helse kou de maskers, cherubijnen, vliegen, harpijen, hellevegen, voormenselijke wezens en afgedankte goden bevroor in een haast onzichtbaar omhulsel van volstrekt transparant ijs en Paola wakker schrok in haar haast voorwereldlijke, kleine, vochtige, donkere en eenzame cel.

Verward en enigszins paniekerig zocht Paola naar de verboden zaklantaarn op haar nachtkastje, stootte in haar halfslaap bijna een glas water om, vond de lantaarn en knipte die aan. Ze scheen door de ruimte als een dief op zoek naar buit, maar zag slechts

muren die een kale, nederige leegheid omsloten. Een tombe des doods. Dat voelde bekend en goed. Ze schoof de zware, stugge paardenharen deken opzij, tastte met haar voeten over de koude, verweerde en aan de randen verbrokkelde eeuwenoude plavui-zen naar haar pantoffels, richtte zich op, sloeg de peignoir om haar schouders die ze zoals elke avond als extra verwarming over het voeteneinde van het bed drapeerde en liep wankelend en schuifelend naar het fonteintje; draaide de kraan die slechts koud water gaf open en vulde een beker. Langzaam, met kleine slok-jes, geconcentreerd, dronk ze de beker leeg, zonder in de spiegel te kijken. Ze wist wel hoe ze er uit zag: diepe kringen om haar nog altijd levendige blauwgrijze ogen, haar wangen echter al bleek en ingevallen, haar mond als in een treurige grimas, haar krullende, donkerbruine, maar hier en daar toch al licht grijzende haren samengebonden in een losse knot. Dat beeld kende ze, maar beviel haar niet, dus ontweek ze al maanden zo veel als kon haar spiegelbeeld. Niet dat ze haar uiterlijk zo belangrijk vond, of dat haar uiterlijk er hier toe deed, alleen was ze kennelijk nog niet zover om ook die consequentie van haar keuze of lot te accepteren.

Niet langer de 'bella ragazza' die de jongens en braaf getrouwde vaders op de stranden van Pesaro tot Gabbice Mare tot waanzin, wanhoop en onbedwingbare erecties dreef, maar deed alsof ze dat niet zag, niets wist. Nooit had ze begrepen wat er om ging in de hoofden van mensen, laat staan die van jongens, mannen, vaders. Ze voelde zich schuldig naar haar vriendinnen met wie ze zo vaak na school, in de namiddag als de zon eindelijk haar krachtigste stralen had verloren naar het strand ging. Altijd waren alle ogen op haar gericht. Niet alleen die van jongens en vaders, maar ook die van andere meisjes, moeders, oude vrouwen en grootvaders. En in al die ogen zag ze begeerte, lust, afgunst, weemoed, angst, woede en haat. Maar ze snapte nooit precies waarom. Haar grootmoeder, nonna Lucia, begreep en voelde wat er door Paola's hoofd spookte, alsof ze de last die Paola droeg herkende van vroeger. Als Paola schijnbaar om niets zich huilend terugtrok in haar kamer stak nonna Lucia soms haar armen hoog in de lucht terwijl ze haar hoofd naar achter wierp en

riep: 'Het is een vloek. Het is de vloek van de Judith van Allori.' Pas vele jaren later begreep Paola de destijds voor haar onbegrijpelijke en enigszins angstaanjagende uitroep van haar grootmoeder. Het was nadat ze weer eens een bezoek had gebracht aan het Palazzo Pitti in Florence, de stad, nee, het epicentrum van de Renaissance waar ze kunstgeschiedenis studeerde. Haar doel was zoals zo altijd de stoffige keramiekafdeling met de grote collectie Sèvres en Meissen porselein. Daarna had ze gewoontegetrouw nog wat door andere afdelingen van het Palazzo Pitti geslenterd waarbij ze plots oog in oog stond met een schilderij dat haar vreemd genoeg nooit eerder was opgevallen. De afbeelding herkende ze van schilders als Donatello, Boticelli en Gentileschi, maar ze schrok toen ze op het bordje naast het schilderij de naam Christofano Allori las. Met moeite onderdrukte Paola een gilletje. Ze herinnerde zich de uitroep van nonna Lucia, bekeek het gezicht van de door Allori geschilderde Judith wat beter van dichtbij en het leek alsof ze zichzelf in de spiegel zag. Het matblanke gelaat, omlijst en benadrukt door de lange, krullende, zijdeglanzende, bijna zwarte haren, de rustige, standvastige blik in de donkere, iets luikende ogen, de volrode lippen. Het was onmiskenbaar. En wat de afbeelding nog treffender maakte, was dat de oude vrouw op het schilderij die Judith rustig, zonder afschuw of oordeel aankijkt veel weg had van nonna Lucia. Nog vele jaren later zou ze zich rillend van huiver en ongeloof de kop herinneren die Judith bij de haren omhoog houdt. Wetende dat de kop van Holofernes een zelfportret van Allori is en Judith diens minnares voorstelt.

Maar dat alles was haar destijds, als kind, nog zo onbekend. Ze had het gevoel dat ze onzedig was, in elk geval onzedig gevonden werd, terwijl ze zich naar haar beste weten juist eerbaarder, ja zelfs preutser gedroeg en kleepte dan haar vriendinnen. Ze had niet de grootste, stevigste borsten, de slankste taille, de fonkelendste ogen, de schitterendste glimlach, de glimmendste haren, ze gebruikte geen make-up of nagellak, droeg geen oorbelletjes of ringen, te korte rokjes of opzichtige truitjes. Dat haar vriendinnen misschien uit afgunst om haar eenvoudige, natuurlijke schoonheid, haar bijna hoofse verschijning en terughou-

dendheid zich juist wel tot allerlei kunstgrepen genoodzaakt voelden, zag ze niet eens, laat staan dat ze daar een oordeel over had. Niet dat ze schuchter of onzeker was, verre van dat, maar ook toen al wist ze dat het daar niet om gaat in het leven. Maar dat betekende niet dat ze wist waar het in het leven wel om zou kunnen gaan. Toen was ze immers nog een jong meisje, onwetend en ontwapenend, in prille eenvoud en maagdelijkheid, wachtend op wat op haar pad komt, onbewust zoekend naar richting en betekenis, vol vertrouwen dat de toekomst haar de weg zal wijzen en dat ze anders wel een weg zal weten te vinden naar daar waar ze vermoedde en hoopte dat ze haar bestemming zou vinden. Kortom, een gewoon kind, een normaal meisje van bijna 17 jaar oud.

Dat was al weer bijna 20 jaar geleden. Op de 13de van de maand mei in het jaar 2010, vandaag dus, zou ze immers 35 jaar worden. Niet dat die leeftijd haar beangstigde, integendeel, ze zag het ouder worden als een bevrijding en een zegening.

Paola keek naar de wekker en zag dat het bijna tijd was voor het nachtgebed. Ze trok haar nachthemd uit, waste zich met een door ontelbare wasbeurten grauw en dun geworden doekje haar gezicht, armen en oksels; pakte uit de kast een schone grijze blouse met hoge boord, een zwarte overgooier, zwarte kousen en een gesteven haarkapje. Eenmaal aangekleed volgens de voorschriften, nam ze haar door decennia gebruik bezoedelde gebedsboek onder de arm, opende met enige moeite de zware, krakende eikenhouten deur van haar cel, liep linksaf de gang in, daalde de kolossale marmeren trap af om vervolgens via een andere eeuwenoude gang bij de kloosterkerk te komen. Ze was niet de eerste, zag ze, maar gelukkig ook niet de laatste, dat zou niet passend zijn voor een aankomend novice. Nog twee maanden en ze mocht net als de andere zusters haar kloostergewaad dragen. Ook zou ze dan haar nieuwe naam ontvangen.

Kortgeleden vroeg de abdis welke naam ze zou willen aannemen. Ze had een tijdje gedacht aan Agnes, de naamheiligen van verloofde paren, kuisheid, jonge meisjes, maagden, slachtoffers van verkrachting. De heilige Agnes die door zovele jonge mannen

ten huwelijk was gevraagd, maar telkens antwoordde dat ze al verloofd was met Jezus Christus. Die symboliek beviel Paola, maar gezien haar eigen verleden vond ze de kloosternaam Agnes toch ongepast. Ook had ze in haar onwetendheid een moment de naam Clara overwogen. Dit voornamelijk vanwege het haar volgens de iconografie toebehorende symbool van de witte liele. Maar die naam zou uiteraard niet worden toegestaan, Santa Clara van Asissi, leidster van het klooster van San Damiano, oprichtster van de concurrerende Orde der Clarissen, de armenzusters van de armenbroeders, de Franciscanen.

Paola had uiteindelijk besloten dat ze voor de rest van haar verdere leven in het klooster een meer mysterieuze naam wilde. Een naam die uitdrukking gaf aan de twijfels, onzekerheden, schuldgevoelens, misverstanden, mystieke verschijningen, droombeelden en angsten die haar zowat een half jaar geleden er toe brachten aan te bellen bij het Monastero Santa Margherita met het verzoek een paar weken in retraite te mogen bij de zusters Benedictessen. Maar de rust, eenvoud en regelmaat van het kloosterleven, gecombineerd met de eeuwenoude, haast vette lucht die de kloostermuren liet zweten van een onoverkomelijk universeel schuldbesef over het menselijk onvermogen, het morele verval en de erfzonde, bevielen haar zo goed dat ze al snel de abdis vroeg langer te mogen blijven. Haar verzoek werd met grote welwillendheid toegekend, want ook het vrouwenklooster van Fabriano zuchtte zoals alle kloosters in Italië en Europa onder de vergrijzing.

Dat je in de straten van Rome zowat struikelt over de opgewonden, kirrende, ja zelfs flirtende zusters met in de hand geen gebedsboek, maar de nieuwste mobiele telefoon is een andere zaak. Dat zijn de nieuwe slavinnen van het Vaticaan, onder bedenkelijke voorwendselen geronseld uit de onuitputtelijke wingebieden Afrika, Zuidoost-Azië en Latijns-Amerika. Helaas voor deze meisjes was en is de Roomse Kerk meer gecharmeerd van koor-knaapjes zonder baard in de keel en zonder een beginnende haargroei op hun edele delen, zodat de zusters zich wel leerden te plezieren met verboden fantasieën en goddeloze hallucinaties.

Het bloed kruipt immers altijd waar het niet heen kan of mag, ondanks Gods zegen en ondanks Gods toorn.

Paola had de abdis gezegd dat als ze werd aangenomen als novice, zuster Christina genoemd wilde worden, vernoemd naar de gevleugelde non Christina Mirabilis, Christina de Wonderbare. De non die tot tweemaal toe uit de dood was herrezen, de non die door engelen de hel en het vagevuur was getoond, de non die in plaats van de hemel koos voor het lijden op aarde ter verlichting van de verdoemde zielen.

Toen alle zusters, in elk geval de zusters die nog het vermogen hadden zich midden in de nacht tot de Here te wenden, de meesten met looprek of rollator, hun vaste plek in de koorbanken hadden ingenomen, klonk na een kort moment van stilte, als vanuit het niets het 'O Dio vieni a salvarmi, Signore vieni presto in mio aiuto.' Onder het krakende, monotone gepevel van het gebed dreven de gedachten van Paola zoals wel vaker, misschien ook door de halfslaap en het gebrek aan gewenning aan het kloosterritme, als vanzelf weg en herinnerde ze zich wat ze vandaag, 13 mei, haar verjaardag, van plan was te gaan doen. Ze had haar verzoek een maand eerder keurig voorgelegd aan de abdis en die had er met enige weerstand mee ingestemd. Ze mocht die dag naar haar geboortestad Pesaro.

13 mei was voor Paola een bijzondere dag. Niet alleen omdat het haar verjaardag was, maar ook die van haar grootmoeder Lucia en wel in het bijzondere jaar 1925; het jaar waarin Mussolini zich had uitgeroepen tot 'Il Duce' van Italië. Op de 13de mei in het jaar 1917 was bovendien de moeder van Jezus in de buurt van het Portugese Fátima verschenen aan drie herderkindjes. Maria vroeg de herderskindjes de rozenkrans te bidden en offers te brengen als steun aan de dolende zielen op de Louteringsberg en voor bekering van zondaars die de eeuwige hel te wachten stond. Maria zou in de maanden daarna nog vijf keer aan de kinderen verschijnen, telkens op de 13de van de maand, waar uiteindelijk bijna 100.000 belangstellen op af kwamen. Twee van de herderskindjes, Fransisco en zijn zus Jacinto stierven al op jonge leeftijd

aan de Spaanse griep. De jongste van de drie, hun nichtje Lucia zou later in een Spaans Karmelietessenklooster haar verdere lange leven slijten waar ze uiteindelijk op 13 februari 2015 vredig insliep. Nonna Lucia had Paola ooit verteld dat zij vernoemd was naar deze Lucia van Fátima en niet naar de Heilige Lucia van Syracuse, patrones van de blinden.

De 13de was om nog een reden van betekenis voor Paola; het was in november 1869 de sterfdag van de grote operacomponist Rossini die in 1792 was geboren in Pesaro. Het geboortehuis van Rossini stond net om de hoek van het doel van Paola's reis waarvoor ze toestemming had gevraagd aan de abdis: het voormalige 16de eeuwse Palazzo Mosca, het huidige Museo Civici van Pesaro. Het paleis was ooit in het bezit van een rijke handelsfamilie uit Bergamo, de Mosca's, die midden zestiende eeuw naar Pesaro waren getrokken, misschien uit strategische overwegingen gezien het destijds economisch belang van de haven van Pesaro. Fransesco Mosca zou al snel tot de aristocratie van de stad behoren, kreeg de titel Markies en speelde een belangrijk rol in de lokale en regionale politiek, maar bracht ook intellectuelen en kunstenaars op zijn paleis bijeen. Zo kreeg Fransesco op 7 februari 1797 de Franse dictator Napoleon Bonaparte op bezoek die hem in het bestuur benoemde van de nieuwe en onder Frans gezag en protectie staande Cisalpijnse Republiek, Cisalpië, een samenvoeging van de noordelijke Transpadaanse Republiek rond Milaan en de zuidelijker Cispaldaanse Republiek, die sinds 1802 door het leven ging onder de naam Italiaanse Republiek en die als vlag de tricolore rood, wit en groen kreeg, echter in horizontale banen met het rood boven. Pas later en na heel wat tussen-tijdse wijzigingen, werd definitief gekozen voor een verticale kleurstelling waardoor de tricolore exact ging lijken op de Franse vlag, in die zin dat 'le blue' was vervangen voor 'il verde'.

Voor Paola, die eerst op het Liceo Classico 'Mamiamo' in Pesaro naar het gymnasium was geweest om daarna als kunsthistoricum cum laude af te studeren aan de universiteit van Florence, met als specialisatie kunstfraude in de 19de eeuw, was dit alles gesneden koek. Over de keuze voor haar studie en haar fascinatie voor de

19de eeuw had Paola eigenlijk nooit zo nagedacht, die was er gewoon zolang ze zich kon herinneren en had alles te maken met een gebeurtenis lang voor haar geboorte, maar wel op de 13de mei. En die gebeurtenis, of beter gezegd het tragische voorval, was de reden waarom ze vandaag met een witte lelie zou afreizen naar haar geboortestad Pesaro.

Niet dat het tragische voorval, het noodlottige ongeluk dat Paola al heel haar leven, van kleuter af aan zo fascineerde, had plaatsgevonden in Pesaro. Het was gebeurd honderden kilometers noordelijker, in Monza, een industriestad niet ver van het machtige Milaan, een stad die ze tot haar eigen verbazing nog nooit had bezocht. Het was nonna Lucia die Paola voor het eerst vertelde over de bizarre samenloop van omstandigheden die zo'n tragisch gevolg zouden hebben. De hoofdpersoon: Ferruccio Mengaroni. Ooit een etter van een jong die nergens voor deugde behalve de hel of het gevang en die op twaalfjarige leeftijd, in 1887, door zijn ouders uit wanhoop werd ondergebracht bij de Pesaronese ceramist Melaroni, waar hij twaalf jaar in de leer zou blijven. Echter, Ferruccio bleek een natuurtalent, experimenteerde veel en graag, maar bovenal was Ferruccio mateloos ambitieus; hij wilde een eigen bedrijf. Al snel kreeg hij bij toeval in de gaten dat door het in de oven smijten van tamelijk willekeurige materialen zijn creaties een soort uniek patina kregen waardoor zijn schaaltes en vazen nauwelijks te onderscheiden waren van eeuwenoude Renaissance keramiek.

In het destijds verwarde, onzekere, kwetsbare en driftig naar identiteit zoekende en derhalve van opgeklopt nationalistische gevoelens overlopende Italië, bestond er eind 19de, begin 20ste eeuw een enorme belangstelling voor kunstwerken uit die voormalige glorie tijd, de Renaissance, die zelf weer verwees naar een misschien nog glorieuzere tijd: de heerschappij van Rome over zowat de hele destijds bekende wereld. Kortom, Ferruccio besodemieterde de boel, verkocht zijn stukken voor veel geld als origineel 16de eeuws en het duurde tot na zijn dood, voor hij in 1928 onmaskerd werd door een oplettende conservator van het prestigieuze Royal and Albert Museum in Londen.

Het waren zijn dubieuze kwaliteiten als meester-vervalser waardoor Ferruccio Mengaroni onder kunsthistorici enige bekendheid zou blijven houden. Een soort Han van Meegeren van de keramische kunst avant la lettre. Uiteraard waren de streken en misstappen van haar stadsgenoot ook onderdeel van Paola's promotieonderzoek in Florence, hoewel ze daar, in het Mekka van de Renaissancerelicten en Renaissanceadepten, hun neus ophaalden voor zo'n prutser en vervalser uit de provincie. Maar daar lag ook niet de werkelijke fascinatie van Paola voor Ferruccio. Het ging haar persoonlijk niet zozeer om zijn vervalsingen en zijn postume ontmaskering, hoe kunsthistorisch interessant ook, maar om Ferruccio's creatie van Medusa; nee, meer nog, het ging Paola om de duivelse Medusa zelf. Zolang ze zich kon herinneren, legde ze als kleuter, aan de hand van haar grootmoeder, op hun gezamenlijke verjaardag, 13 mei, een witte lelie onder de beeltenis, het medaillon van Medusa, die hing in de loggia van het voormalige Palazzo Mosca.

Haar ouders hadden nooit begrepen wat de kleine Paola met haar blanke poppengezichtje en weelderige donkere krullen zag in die getormenteerde, ja zelfs kwaadaardige kop waaruit tientallen duivelse slangen een weg naar buiten kronkelen, juist daar waar naar de mythe gaat ooit de prachtigste, verleidelijkste, glanzendste zwarte krullen de onmenselijke, haast goddelijke schoonheid van Medusa's gelaat lieten stralen zodat zelfs Eros er geen weerstand tegen kon bieden en hij aldus Psyche onthutst in de kou liet staan. Maar zo ging het verhaal uiteraard niet en de Medusa van Ferruccio Mengaroni had met zijn onderkin, vadsige wangen en opgezwollen paniekogen meer de uitstraling van een verwarde dronkaard die ver na sluitingstijd door de kroegbaas op straat is gesmeten en weet dat hij ook thuis niet meer welkom is. Slapen onder een brug langs de Tiber, tussen de andere dronkaards en daklozen, dat zal het die nacht worden en de slangen symboliseren zijn ongenoegen en woede over het niet langer kunnen vullen van zijn glas met afwisselend goedkope wijn en onzuivere, zelfgestookte grappa, overgeleverd aan het besef van schuld, angst, wellust, onmatigheid en onvermogen. Zowat de zeven

hoofdzonden samengevat in het beeld van een lelijke vent met slangen als haren. De ooit zo prachtige jonge vrouw Medusa plots een lelijke vent?

Paola wist dat het gezicht van Medusa niet de tronie was van een willekeurige dronkaard en ook niet een mislukte poging was om een lelijke, oude, woeste en waanzinnige furie te portretteren. Nee, Ferruccio was zo overtuigd van zijn kunnen en zo met zichzelf ingenomen dat hij zijn eigen uitgezakte en opgeblazen varkenskop als voorbeeld had genomen. Daarvoor had hij maandenlang naar zichzelf in de spiegel gekeken, de ene gekke bek na de andere getrokken en telkens tussendoor snelle, elementaire schetsen gemaakt van zijn lugubere spiegelbeeld. Zijn monstrueuze Medusa, zijn zelfportret met woeste serpente zou schitteren op de tweede Kunst Biënnale van Monza die op 13 mei 1925 zou worden geopend. Daar, in het verre Monza zou Ferruccio Mengaroni toetreden tot de grootsten in de aloude kunst van de majolica. Helaas liep het voor Ferruccio anders en wel zo anders dan hij ooit zou kunnen hebben bedenken.

Monza, hoewel een eeuwenoude stad met wortels in de bronstijd, met een koninklijk paleis waar koning Umberto I, zoon van de door sommigen nog immer aanbeden 'Vader des Vaderlands' Victor Emanuel II op 29 juli 1900 werd doodgeschoten door de anarchist Gaetano Bresci, dat Monza stelde begin twintigste eeuw weinig voor. Het plaatselijke museum bewaart trots en angstvallig een tand van de heilige Johannes de Doper en in de Duomo ligt een helm van Keizer Constantijn waarin een spijker prijkt waarmee Jezus aan het kruis zou zijn genageld. Say no more, maar het waren destijds en zijn nog immer voor talloze pelgrims genoeg redenen om de stad jaarlijks te bezoeken. Vanaf 1922 kwamen de meeste mensen ondanks al deze religieuze krachtpatserij toch vooral naar Monza voor het in dat jaar geopende Autodrome Nazionale. Het circuit, dankzij de lange rechte stukken nog altijd het snelste circuit ter wereld, is gebouwd in de Engelse landschapstuinen van het Koninklijk Paleis, met zijn bijna 7 hectaren twee keer zo groot als het Central Park in New York. De allereerste winnaar, rijdend in een Fiat 804, heette Pietro Bordi-

no en hij volbracht de 80 rondes van 6 km in een tijd van 5 uur, 43 minuten en 15 seconden (gemiddelde snelheid: 88,40km/uur). Na hem zou van de 32 deelnemers alleen nog Felice Nazarro de race volledig uitrijden, op ruim acht minuten achterstand. De Duister Gregor Kuhn werd het eerste, maar zeker niet het laatste dodelijke slachtoffer op het circuit van Monza. Winnaar Pietro Bordino heeft overigens zelf ook niet erg lang kunnen genieten van zijn prille, maar o zo tot de verbeelding sprekende racesucces. In 1928, het jaar waarin het bedrog rond Ferruccio Mengaroni's nep Renaissance keramiek bekend zou worden, reed Bordino tijdens een testrit in Allessandria een loslopende hond aan waardoor zijn bolide over de kop sloeg en hij in een sloot terecht kwam en jammerlijk verdronk, 30 jaar oud.

Monza, juist in dat ondanks eeuwen historie, onaanzienlijke en nietige Monza zou Ferruccio's verdiende, eeuwige roem gevestigd worden. De Italiaanse Rodin van de keramiek, zoiets. Het Monza waar op 31 mei 1857 Ambrogio Damiano Achille Ratti was geboren en die vanaf 6 februari 1922, het jaar van de bouw van het Autodrome, het jaar ook van de Mars naar Rome waardoor Benito Mussolini en zijn Partito Nazionale Fascista aan de macht kwamen, als Paus Pius XI door het leven zou gaan en die tot zijn dood op 10 februari 1939 herhaaldelijk afstand nam van het fascisme en het communisme en die middels het met Mussolini in 1929 afgesloten Verdrag van Lateranen het voor elkaar kreeg om de soevereiniteit van Vaticaanstad met de Paus als staathoofd formeel te regelen. Die arme Pius XI, die als jonge man ooit op dezelfde leeftijd waarop zijn Heer en Messias Jezus Christus aan het kruis zijn door miljoenen gelovigen betreurde dood vond, de Mont Blanc had beklommen, stierf formeel als gevolg van een lange reeks hartaanvallen. Maar er gingen her en der hardnekkige geruchten rond dat hij een dag voor de tiende herdenking van het Verdrag van Lateranen een dodelijke injectie zou hebben gekregen door zijn arts Francesco Petacci, de vader van Clara Petacci, de maîtresse van Mussolini. Door deze daad zou Mussolini voorkomen hebben dat Pius XI een encycliek zou uitvaardigen waarin hij antisemitisme, racisme en de vervolging van Joden veroordeelde.

Na het ochtendgebed en het zingen van het 'Media Vita in Mor-te Sumus', nam Paola samen met de andere zusters in de refter haar ontbijt: bruin brood met schapenkaas en marmalata, een glas water en een sinasappel. Daarna ging ze terug naar haar cel, trok haar vertrouwde burgerkleding aan, verliet via een zijdeur het klooster en wandelde via het dertiende eeuwse Palazzo del Pode-sta in de richting van het vervallen Monastero San Luca, langs het ziekenhuis om vervolgens via de drukke Viale Stelluti Scala bij het station aan te komen waar ze de trein van 06.42 uur naar Pesaro nam om daar met een vertraging van zo'n 15 minuten om 08.28 uur aan te komen. Na een wandeling van nog geen 10 minuten was ze op het weinig tot de verbeelding sprekende Pi-azza del Popolo aangekomen waarna ze linksaf sloeg om, zoals in alle jaren, bij Gerardino Di San Maria in de Via Barignani, één enkele lelie te kopen, zonder papier of folie er om heen. Dit keer werd ze echter geholpen door een voor haar onbekend meisje die haar asblonde haren in twee vlechten langs haar slapen had gedrapeerd en zich verontschuldigde omdat haar opa afgelopen eerste kerstdag was overleden en haar oma nog geen maand later was bezweken aan verdriet, eenzaamheid en een galbloeding. Het meisje vertelde dat ze ondanks bezwaren en zonder steun van haar ouders van plan was de bloemenwinkel voort te zetten. Met de lelie in haar hand, huilend om de dood van twee oude mensen die ze niet eens goed kende, maar die haar enorm dierbaar waren omdat ze nou eenmaal deel uit maakten van haar jaarlijkse rituele bezoek aan de Medusa, maar ook vanwege de herinnering aan haar geliefde nonna Lucia, liep Paola rechtsaf de Corso XI Settembre in om na een meter of vijftig linksaf de Via Vincenzo Toschi Mosca in te lopen. Zodra ze de hoek om was zag ze iets verderop al het sobere Palazzo Mosca opdoemen. Een korte, brede trap leidde tot de loggia waar Paola zich een kwart slag zou moeten omdraaien om oog in oog te staan met de god-deloze, door de duivel bezeten tronie van Medusa, het meester-werk en spiegelbeeld van de deerniswekkende Ferruccio Menga-roni.

Het geglazuurde terracotta medaillon met zijn brede, geometrisch versierde rand en talloze glanzendrode majolica steentjes, kende voor Paola geen geheimen. Hoe vaak had ze niet de serpente geteld die zo angstaanjagend uit de kop van Medusa kronkelen, klaar om zich in wat of wie dan ook vast te bijten en te doden met hun gif. Of misschien beter gezegd, te paralyseren. Was het immers niet zo dat Medusa, het eens zo beeldschone jonge meisje in de heilige tempel van Athena de liefde bedreef met de god van de zee, de eeuwig verliefde Poseidon, die uiteraard geen weerstand kon bieden tegen haar prachtige krullen. En dat Athena kort daarop uit jaloezie en wraak de haren van Medusa veranderde in slangen. Bovendien zorgde Athene er voor dat voortaan iedereen die Medusa zou aankijken terstond zou verstenen. Perseus had, om zijn moeder Danaë te redden die in handen was gevallen van de wellustige en kwaadaardige koning Polydektos, beloofd hem het afgehakte hoofd van Medusa te bezorgen. Met behulp van de helm van Hades die hem onzichtbaar maakte, de sikkels en gevleugelde schoenen van Hermes en het blinkende schild van Athene waardoor hij de blik van Medusa kon keren, lukte het Perseus de Gorgoon Medusa met één uithaal te verslaan. Toen hij de afgehakte kop liet zien aan Polydektos, versteende die ter plekke en kon Perseus en zijn moeder huiswaarts keren. Nadat uit het bloed van Medusa nog het gevleugelde Paard Pegasus en de reus Chrysor waren geboren, gaf Perseus de afgehakte kop van Medusa aan Athene die het vervolgens om toekomstige vijanden af te schrikken op haar schild bevestigde.

Liefde, wellust, verleiding, afgunst, hoogmoed, ijdelheid, wraak, verraad, moord. De oude Grieken lustten er wel pap van en zo hun goden waren, zo waren zij, hun nederige dienaren, hun sterfelijk spiegelbeeld. En altijd als Paola naar die getormenteerde kop van Medusa keek, dacht ze dat er in de loop der eeuwen weinig tot niets veranderd was, dat de mens niet in staat was te leren; niet van de goden en ook niet van hun eigen droeve menselijke geschiedenis. Misschien was het wel dat de goden niet toestonden dat de mensen rechtschapen, goedertieren, verdraagzaam, inschikkelijk, verstandig en wijs, deugdzzaam, ruimden-

kend, eervol, matig en liefdevol zouden zijn. Want als dat zo was, hadden ze geen bestaansrecht meer, dan zouden ze de mens niet meer hoeven waarschuwen, bestraffen, bedriegen en bedreigen met hel en verdoemenis. Noch konden ze de mens een loer draaien door ze zoiets te beloven als het paradijs, zolang ze zich maar aan de regels hielden. Dan was de lol er snel van af, dan konden ze hun koffers wel pakken en ergens op de Olympus, of onder een boom in één of ander paradijs aan hun eeuwige slaap beginnen. Aan de andere kant wilde de mens misschien ook niet streven naar al die facetten die toebehoren aan het zogenoemde 'goede leven'. Hoe saai kan het zijn in dit ondermaanse door te stoppen met afgunstigheid, wraakzucht, kwaadspraak, liegen en bedriegen, bedreigen, verkrachten, moorden, zuipen, stelen, haten en al die andere kleine genoegens die het leven zo kenmerkend menselijk maken en die voorkomen dat het levens anders een eindeloos, betekenisloos, doelloos en zinloos wachten op de dood is?

Verzonken in onwillekeurige gedachten, maakte Paola traditiegetrouw twee stappen naar links, stond stil en keek in de ogen van Medusa, de ogen van Ferruccio Mengaroni. Daarna maakte ze vier stappen naar rechts, stond stil en keek weer in de ogen van Medusa. Nee, Paola versteende niet, de mythe had geen vat op haar, wellicht had ze haar krachten in de loop der eeuwen verloren, maar wel voelde ze dat de ogen van Medusa, de ogen van Ferruccio haar volgden. Ze liep naar de uiterste rand van de portico, daar waar ze niet verder kon vanwege de zandstenen balustrade om vervolgens naar de poort te lopen die toegang gaf tot binnenplaats van het Palazzo Mosca. Maar waar Paola ook stond, de ogen van het beeld volgden haar zoals ze altijd deden en het leek of ze door de blik van Medusa gevangen werd in een wereld ver van de huidige wereld, weggevoerd naar een tijd waarin goed noch kwaad bestond.

Paola knielde en legde de witte lelie zoals al zo vele jaren precies onder de Medusa, op de 13de plavuis gemeten vanaf de kant van de balustrade. Met betraande ogen keek ze omhoog naar het medaillon, recht in de ogen van de geplaagde, gepijnigde Medu-

sa. Soms leek het alsof het beeld haar een knipoog gaf, misschien om Paola te troosten voor de tranen die elk jaar spontaan opkwamen zodra ze de lelie had gelegd. Dit jaar gaf Medusa geen knipoog en dit jaar waren de tranen anders dan alle keren daarvoor. Paola probeerde ze af te vegen, maar telkens kwamen er nieuwe tranen, ze kon niet stoppen met huilen. Haar lichaam kromp ineen alsof ze nu toch eindelijk door de slangen van Medusa geparalyseerd was, haar lichaam trilde en sidderde, ze kon niet meer omhoog komen en langzaam zakte ze zijwaarts naar de harde, koude vloer waar ze snikkend en zacht kermend bleef liggen als een foetus in de baarmoeder. Ze wist dat voor haar zonden geen vergiffenis, geen absolutie mogelijk was.

Negentig jaar eerder, 13 mei 1925, vroeg in de ochtend, enkele uren voor de grootse opening van de Tweede Biënnale van Monza. Verschillende werklieden waren onder toezienend oog van Ferruccio Mengaroni druk bezig de loodzware bekisting waar de Medusa in zat opgeborgen via een speciaal daarvoor aangebracht talud van houten planken met touwen omhoog te trekken naar de hoger gelegen expositieruimte. Aan de andere kant van het meer dan een ton wegende gevaarte duwden weer andere werklui de bekisting voorzichtig omhoog. Toen ze met grote moeite net halverwege waren, knapte één van de touwen om de houten bekisting, de Medusa helde naar links, de mannen probeerden wat ze konden, maar kregen het gevaarte niet meer onder controle en sprongen in paniek van de loopplank om hun leven te redden. De kist met de Medusa rolde naar beneden, Ferruccio Mengaroni rende naar voren en met al zijn kracht probeerde hij de kist met daarin zijn levenswerk, zijn doorbraak als grootste majolica keramist aller tijden, nog groter dan Luca, Andrea en de hele rest van de Della Robbia dynastie, tegen te houden. Tevergeefs. Onder het oog van de werklieden rolde en tolde de Medusa verder de plank af om uiteindelijk het evenwicht te verliezen en met een doffe klap op de marmeren vloer te storten. Wonderwel was de Medusa onbeschadigd, de stevige houten bekisting had haar gered. Maar niet haar maker. De arme, tragische maar vooral hoogmoedige Ferruccio Mengaroni was ver-

pletterd onder het gewicht van zijn creatie, zijn ambitie en grootheidswaan. De marmeren vloer kleurde zo rood als de achtergrond van zijn Medusa.

Hoofdstuk 2

Het was iets na drie uur in de nacht toen Fransesco Rossi wakker schrok uit wat hij niet wist of het een nachtmerrie was of een visioen. In elk geval kon hij er geen touw aan vastknopen. In zijn droom was hij terechtgekomen in een spiraal die naar beneden én steeds smaller werd én steeds harder leek te draaien om een onzichtbare kern. Als badwater dat weg kolkt in een afvoer, linksom. Hij was omringd door gesluisde vrouwen, grimassende schedels, met bloed besmeurde rompen, roodgehoornde duivels in pakken vol kogelgaten, langsvliegende rotsblokken, rondsui-zende vuurpijlen als losse flodders, tot hij door het nachtelijk gebrul van apen als in een flits wakker schrok in zijn donkere cel. Verlichting was er niet, maar door het kleine getraliede raam scheen het waterige schijnsel van de wassende maan waardoor hij langzaam de contouren herkende van zijn benauwde, naar verderf en verrotting stinkende onderkomen. De muren zaten vol vochtige groenbruine vlekken waar algen de basis legden voor de onvermijdelijk toekomstige verkrotting en vernietiging zoals uiteindelijk al het door mensenhanden voortgebrachte door nog onvoorziene natuurkrachten, hetzij door Gods toorn, geheel zal worden weggevaagd. Fransesco was niet langer bang voor de salamanders, gekko's, ratten, spinnen, slangen, wantsen, sprinkhanen en andere ongedierten die hem dag en nacht bezochten. Alles went, behalve eenzaamheid en daarom leerde hij blij te zijn met het bezoek dat hij kreeg. De vaste gasten in zijn verblijf had hij al namen gegeven, de nieuwkomers, de indringers, probeerde hij op hun gemak te stellen door ze te voeren met het schamele eten dat hem driemaal daags door een luikje werd toegeschoven.

Maar na vandaag zou dit alles verleden tijd zijn. Na bijna 28 maanden opsluiting zou hij weer een vrij man zijn, zou hij eindelijk de gevangenis in San Cristóbal, een buitenwijk in het zuidwesten van de Colombiaanse hoofdstad Bogotá mogen verlaten en zijn leven op Sicilië, in de Marche, of waar dan ook weer kunnen oppakken. Alleen had hij nog geen idee hoe hij dat zou doen. Zoveel paden waarvan hij ooit had gedacht dat die begaanbaar voor hem waren, bleken gesloten. Soms dacht hij dat hij nergens voor deugde. Misschien waren het niet zozeer zijn daden, maar die gevoelens van wanhoop en onvermogen die hem uiteindelijk hier in het verdomde San Cristóbal hadden gebracht.

Hij had veel nagedacht over de misstappen die hij had begaan, vooral over de misstappen waarvoor hij nu juist niet hier was terecht gekomen, in dit verdomde voorportaal van de hel, dat hij merkwaardig genoeg als zijn thuis was gaan voelen. Hoe vreemd kunnen de dingen soms lopen? Gestraft worden om wat je niet hebt gedaan en vrijuit gaan voor je werkelijke daden. Maar Francesco was er niet gerust op dat, zodra hij eenmaal weer vrijman was, hij niet alsnog ontmaskerd zou worden. Wat had hem bezield? Op die vraag wist hij zelf zo langzamerhand wel het antwoord en had er vrede mee. Niet dat hij er trots op was, absoluut niet. Maar hij voelde ook geen berouw. In die zin had hij Raskolnikov nooit begrepen, ondanks zijn begrip voor de motieven van diens schepper, Dostojevski. Hij zag berouw niet als oprechte boetedoening, als een soort emotionele straf waar je de rest van je leven terecht onder gebukt gaat, maar als zelfkastijding, als een vorm van psychische, morele zwakte, een trucje misschien, om op creatieve manier onder je verantwoordelijkheid uit te komen, de verantwoordelijk naar jezelf toe. En had Vladimir Makanin niet zoiets geschreven als: berouw is zelden voor honderd procent, het gaat gepaard met een nauwelijks merkbaar stukje berekening, de hoop dat het leven, het Lot of God iets van begrip voor je krijgt en je vervolgens vergiffenis schenkt. Hij had het misschien allemaal nooit moeten doen, punt uit. Maar zo is het leven, zo gaat soms het leven; gedane zaken nemen geen keer en dan zijn woorden als berouw, spijt en sorry

loze begrippen, holle frasen, lege vaten. Maar Fransesco realiseerde zich ook dat hij door de autoriteiten zou worden weggehoond en dat hem wegens de volledige ongeloofwaardigheid van zijn motieven niet alleen opnieuw een jarenlange gevangenis stond te wachten, maar tevens een misschien wel levenslang verblijf in een psychiatrische kliniek. Die onzekerheid maakte dat hij met een zekere ambivalentie zijn onverwacht vervroegde vrijlating tegemoet zag.

Fransesco, had het gevoel voel dat hij voor niemand werkelijk bestond, soms ook niet eens voor zichzelf bestond, geen bestaansreden had en dat hij, Fransesco, het slachtoffer was van toevalligheden, stommiteiten, misvattingen, onvermogen en het noodlot. Alleen had hij daarvan nooit iemand kunnen overtuigen, niet eens zichzelf, zodat hij vaak niet wist wie hij nou eigenlijk was. Ja, een hoop botten met pezen, spieren, een beetje vet, een hart dat bloed door zijn aderen pompt, ogen die afgezien van een klein getralied venster slechts muren zien met obscene teksten en tekeningen van eerdere bewoners, een mond die slechts spreekt met ongedierte, oren die alleen het gekras van het ongedierte in zijn cel horen, het gebrul van de apen in de nabijgelegen ruim 3000 meter hoge Cerros Orientales, de sirenes van ambulances, politie en brandweer in San Cristóbal, het gekerm, gescheld en gevloek van medegevangenen en bewakers.

Niet de kakkerlakken, spinnen, wantsen, ratten, sprinkhanen, gekko's en ratten waren het ongedierte, nee hij, Fransesco, was hier het ongedierte. Maar vandaag mocht hij weg. Het ticket voor zijn vlucht, 1500 euro zakgeld, schone kleren en schoenen; alles lag voor hem klaar en alles was betaald door een non die hij niet kende. Om 1 uur in de middag zou de deur van zijn cel open gaan en zou hij weer vrij man zijn. De eerste maanden had hij zijn arrestatie aangevochten. Zijn pro deo advocaat had geregeld officiële verzoeken ingediend om zijn straf in Italië te mogen uitzitten, maar zonder steun van de Italiaanse ambassade werden die verzoeken keer op keer door de gevangenisdirecteur, het openbaar ministerie en de rechter afgewezen. Maar op 10 augustus dat jaar vierde de Colombiaanse president met een naam

als was hij een meervoudige Heilige zijn zestigste verjaardag en om dat te vieren en tevens zijn herverkiezing in maart dat jaar te memoreren, te bekrachtigen, werden tientallen gevangenen vervroegd vrijgelaten waardoor Fransesco's straf van zes jaar en drie maanden werd omgezet naar zevenentwintig maanden en negentien dagen, waardoor hij vandaag op 1 november 2011 zijn nieuwe leven in vrijheid zou kunnen beginnen. Maar welk leven, hij was inmiddels 40 jaar oud?

Hoewel hij in de gevangenis geen horloge mocht dragen, wist Fransesco aan het verloop van de gebeurtenissen, het ijzeren ritme van het gevangenisregime ongeveer hoe laat het moest zijn. Om ongeveer half zeven kwam het ontbijt door een luikje zijn cel ingeschoven: een beker water, een droog maïsbroodje met een soort soep van banaan, aardappel en yukka, sancocho, maar dan zonder vlees. In de middag maïssoep met een hard stuk brood en 's avond opnieuw een soort sancocho maar dan wel met kip, vlees, of wat daar voor moest doorgaan. Met geluk kreeg hij soms wat fruit, een banaan, tamarillo, mango of sinasappel. Maar, los van het fruit, in alles zat peper en kruiden die zijn maag niet verdroeg en waarom hij geregeld in hongerstaking was geweest in de hoop de chronische diarree te stoppen of ander voedsel te krijgen, totdat de gekmakende honger hem toch weer dwong in te nemen wat zijn systeem niet verdroeg en daarom deelde met zijn 'celgenoten'.

Om negen uur 's ochtends mochten de gevangenen een uurtje luchten en voetballen in de met vier meter hoge betonnen muren, prikkeldraad, camera's, stroomdraden en staalgazen overdekking beveiligde binnenplaats. De meesten bleven overigens binnen om te kaarten, te tafelvoetballen waar overigens de meeste ruzies uit volgden waarna bewakers met wapenstok en soms zelfs traangas de orde moesten herstellen. Anderen leefden zich uit aan de rekstok, deden sit-ups, verloren zich in pushups, om er maar voor te zorgen dat ze fit en strak de gevangenis zouden kunnen verlaten zodat ze straks hun mannetje weer konden staan in de favela's. Maar Fransesco las meestal liever een boek. Zijn medegevangenen konden vaak niet eens lezen, hadden misschien ooit comics of pornoblaadjes in handen gehad, maar een krant was vaak al te